

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 1ο

Η γενιά μας

Σως η πιο διακριτή διαφορά του τότε από το σήμερα είναι ο κοινωνικός ιστός, η δομή της κοινωνίας, όπως και οι σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της. Όλα αυτά με εξαίρεση την τεχνολογική ανάπτυξη και πρόοδο.

Ήταν μια εποχή με διαφορετικά ήθη και αλλιώτικες συνήθειες λες και ένας «άλλος» κόσμος ζούσε τότε. Άρα, είναι μάταιο να επιχειρεί κάποιος συγκρίσεις και παραβολές με το σήμερα. Αυτόν τον κόσμο, η «ανάπτυξη» και η «πρόοδος» τον διέγραψαν μονοκοντυλιά, ώστε σήμερα, για πολλούς τουλάχιστον, να είναι μία όμορφη ανάμνηση, μία αφορμή για αναπόληση.

Η ζωή κυλούσε ήρεμα, αργά, χωρίς πολύ άγχος και προβληματισμό. Κυλούσε σε ρυθμό «υπαγορεύσεως» όπως έλεγε κάποτε ένας καλός φίλος και συνάδελφος. Όλα ήταν απλά και απλοποιημένα. Ακόμη και ο δραστήριος και πολυάσχολος έμπορος έβρισκε χρόνο για μία παρτίδα ... τάβλι με τον γείτονά του, εκεί έξω στο πεζοδρόμιο. Οι «καρέκλες» έξω από τα καταστήματα για καφεδάκι και συζήτηση ήταν μια πολύ γνώριμη εικόνα.

Η ζωή στη γειτονιά

Ηρεμία και μακαριότητα επικρατούσε στις περισσότερες γειτονιές εκείνη την εποχή. Την ηρεμία διέκοπταν οι φωνές των παιδιών που έπαιζαν «κόντρα» στο ποδόσφαιρο ή κάποιο άλλο θορυβοποιό παιχνίδι, το ραδιόφωνο του γείτονα που έπαιζε στη διαπασών, οι γνώριμες φωνές των γυρολόγων που διαλαλούσαν το εμπόρευσμά τους, αλλά και η φωνή κάποιας μητέρας, η οποία «φώναζε» το παιδί της που δεν εννοούσε να «ξεκολλήσει» από το παιχνίδι: «Γιαννάκη, έλα γρήγορα, τρώμε...», «Κωστάκη, έλα γρήγορα γιατί ο μπαμπάς θα σε δείρει...» !

Αυτά συνήθως «έσπαζαν» τη μονοτονία στη γειτονιά, όπως και η διέλευση κάποιου αυτοκινήτου «στη χάση και στη φέξη».

Η κατάσταση αυτή άλλαξε με τη γερμανική κατοχή – 9 Απριλίου

1941 με 30 Οκτωβρίου 1944 για τη Θεσσαλονίκη. Ο φόβος, η αγωνία και η ανασφάλεια αντικατέστησαν την ηρεμία και τη μακαριότητα. Όμως ακόμη και τότε ο Έλληνας δεν έπαψε να φιλοσοφεί, να υπομένει και να καρτερεί.

Τα ήθη

Ακόμη και τα ήθη ήταν διαφορετικά τότε. Ο σεβασμός στο μεγαλύτερο ήταν δεδομένος. Το ίδιο ίσχυε και για τα εθνικά σύμβολα. Για παράδειγμα στην καθιερωμένη έπαρση και υποστολή της σημαίας στο Λευκό Πύργο, επικρατούσε απόλυτη σιγή. Όλοι στέκονταν σε στάση προσοχής, λες και ήταν νεοσύλλεκτοι. Στα γήπεδα στην ανάκρουση του εθνικού ύμνου επικρατούσε σιγή και βουβαμάρα. Στις εθνικές επετείους και τις θρησκευτικές γιορτές σεβασμός και κατάνυξη. Στα σχολεία οι εθνικές επείτειοι γιορτάζονταν με πατριωτική έξαρση και συγκίνηση. Το ίδιο «κλίμα» και στις μαθητικές παρελάσεις. Ούτε «πλάκες», ούτε καζούρα, ούτε άσχετα συνθήματα συνήθως περί τα ποδοσφαιρικά. Η συμπεριφορά ήταν ανάλογη με την κατάσταση.

Λίγο παλιότερα, στην αρχή του αιώνα, και πριν, ήταν απρέπεια η γυναίκα να δείχνει ακάλυπτα ή γυμνά σημεία του σώματός της. Ούτε ντεκολτέ, ούτε έξωμα, τα φορέματα ήταν συνήθως ποδήρη και μόλις διακρίνονταν ο ...αστράγαλος. Οι μπλούζες «έκλειναν» ψηλά στο λαιμό. Για κάπνισμα και βωμολοχίες, από τη γυναίκα, ούτε λόγος να γίνεται. Οι άνδρες και οι γυναίκες «κολυμπούσαν» σε χωριστές πλαζ. Αργότερα καθιερώθηκαν τα μεικτά μπάνια, γνωστά και ως bain – mixtes.

Η οικογένεια

Την εποχή εκείνη η οικογένεια είχε πατριαρχική δομή και εντυπωσιακό «δέσιμο». Αυτό δεν έχει εκλείψει παντελώς από τη σημερινή κοινωνία, όμως έχει περιοριστεί σημαντικά.

Ο πατέρας ήταν πάτερ φαμίλιας και είχε τον πρώτο λόγο για το κάθε τι. Ο λόγος του ήταν νόμος. Χωρίς αμφιβολία ήταν ο αφέντης του σπιτιού. Του έβγαζαν τα παπούτσια και του φορούσαν τις παντόφλες. Όλα αυτά πιθανόν να ήταν κατάλοιπα της τουρκοκρατίας μια και έχουν έντονα ανατολίτικο χαρακτήρα. Ήταν σπάνιο τα παιδιά να φέρουν αντίρρηση στον πατέρα, τους γονείς γενικώς και ακόμη σπανιότερο να τους αντιμιλήσουν.

Το οικογενειακό τραπέζι ήταν θεσμός «ιερός»... «Στρώνονταν» μεσημέρι και βράδυ και «κάθονταν» σ' αυτό όλα τα μέλη της οικογένειας. Ου-

δείξ έλειπε, εκτός φυσικά αν υπήρχε λόγος.

Οι γονείς είχαν καταλυτική επίδραση και επιρροή στα παιδιά. Ο σεβασμός και η υπακοή ήταν δεδομένα. Ανάμεσα στα «σωφρονιστικά» μέσα ήταν και το «ξύλο». Οι γονείς «διάλεγαν» ακόμη και το γαμπρό ή τη νύφη για τα παιδιά τους. Γι' αυτό και πολλοί γάμοι, ίσως οι περισσότεροι, γίνονταν με συνοικέσιο. Τους μεγάλους έρωτες και τα φλογερά ειδύλλια, τα συναντούσε κάποιος στα μυθιστορήματα, τα ιστορικά κείμενα και τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων, γιατί αποτελούσαν είδηση.

Στα «προνόμια» του πατέρα, οι σφόδρα ερωτευμένοι νέοι αντιδρούσαν πολλές φορές με τη μέθοδο της απαγωγής της νέας με σκοπό το γάμο, ώστε να φέρουν τους γονείς που είχαν αντίρρηση προ «τετελεσμένων γεγονότων». «Τα παιδιά κλέφτηκαν». Πολλοί μεγάλοι έρωτες είχαν αυτή την κατάληξη.

Τα κορίτσια της οικογένειας στην «έξοδό» τους και κυρίως τα πάρτυ, συνοδεύονταν είτε από τον αδελφό, είτε από συγγενή ή νέο φίλης οικογένειας. Την ώρα της «επιστροφής» την καθόριζε ο πατέρας. Το χαρτζιλίκι που «δικαιούταν» οι νέοι ήταν αρκετό για ένα σινεμά και ένα γλυκό ή παγωτό. Αυτό ήταν όλο.

Στο δρόμο οι αρραβωνιασμένοι και φυσικά οι παντρεμένοι, συνήθιζαν να πιάνονται «αγκαζέ» ή «αλά μπρατσέτα», όπως αλλιώς λέγεται.

Η προίκα

Ο θεσμός της προίκας, μέχρι που καταργήθηκε με νόμο το 1983, κάποτε ήταν ισχυρός και μέχρι ενός σημείου ρυθμιστής των σχέσεων δύο νέων με προοπτική γάμου. Σε πολλές περιπτώσεις ήταν ένα «αγκάθι» στις σχέσεις τους. Γι' αυτό και το ζήτημα εκ των προτέρων έπρεπε να ξεκαθαρίσει.

Αυτοί που αναλάμβαναν να χειριστούν το ζήτημα της προίκας ήταν οι γονείς των νέων. Και έμπειροι ήταν και πιο κατάλληλοι για διαπραγματεύσεις και «παζάρια», όπου σε πολλές περιπτώσεις, κατέληγε το ζήτημα. Οι δύο νέοι χαρούμενοι και ευτυχημένοι ασχέτως αν επρόκειτο για συνοικέσιο, ήταν αδύνατο να συζητήσουν για ένα τόσο «πεζό» ζήτημα, όπως η προίκα.

Οι διαπραγματεύσεις πολλές φορές ήταν «σκληρές» καθώς οι γονείς του νέου επιχειρούσαν να «αποσπάσουν» όλο και κάτι περισσότερο για την ευτυχία του «κανακάρη» τους, ενώ οι γονείς της νέας «κρατούσαν άμυνα» για να μην ενδώσουν στις απαιτήσεις των πρώτων. Πολλές φορές,

που οι διαπραγματεύσεις για την προίκα κατέληγαν σε ασυμφωνία και σε ναυάγιο, «χαλούσε» όλη η υπόθεση. Άλλοτε πάλι η συμφωνία για την προίκα «επισφραγίζονταν» με μια απλή χειραψία. Κάποιες άλλες φορές οι γονείς του νέου δήλωναν κατηγορηματικά ότι «ο γιος τους δεν ενδιαφέρεται για προίκα».

Πάντως φράσεις όπως «παίρνει προίκα», «του έταξαν προίκα» και οι συναφείς, ήταν στην ημερήσια διάταξη.

Όμως, ο άτυπος θεσμός της «προίκας» φαίνεται πως «ζει και βασιλεύει» γιατί είναι ένας ουσιαστικός τρόπος για να ενισχύσουν οι γονείς δύο μελλονύμφους και να κάνουν τη ζωή τους πιο άνετη. Ή ακόμη για να τους βοηθήσουν να κάνουν ένα καλό «ξεκίνημα» στη ζωή.

Πρώτα τα κορίτσια

Παλιότερα, ήταν έθιμο αλλά και οικογενειακός κανόνας τα κορίτσια της οικογένειας να παντρεύονται πρώτα και ακολουθούσαν τα αγόρια. Γι' αυτό και είχαμε περιπτώσεις όπου οι άνδρες υπερέβαιναν την «ηλικία γάμου» γιατί οι αδελφές τους, για κάποιο λόγο δεν είχαν ακόμη παντρευτεί. Μπορεί το έθιμο να έχει «κοινωνικώς» ατονήσει όμως πολλές είναι οι οικογένειες που ακόμη και σήμερα το τηρούν.

Για να «πάρουν σειρά» τα αγόρια, συνόδευαν τις αδελφές, αυτές που είχαν «ηλικία γάμου» στις εξόδους τους, σε χορούς, στο σινεμά, σε πάρτυ και εκδηλώσεις ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες και προϋποθέσεις γνωριμίας με κάποιο «καλό παιδί». Συγχρόνως, κρατούσαν με τα δόντια το σοβαρό δεσμό που είχαν με το κορίτσι τους, βεβαιώνοντας το πώς «μόλις παντρευτεί η αδελφή τους» θα είχαν αυτοί σειρά.

Οι νέες πάλι «πίεζαν» την κατάσταση προκειμένου ο δεσμός τους να έχει «αίσιο τέλος», το συντομότερο, με τη μέθοδο των «δικών» τους.

«Πολύ τράβηξε η σχέση μας». «Οι γονείς και τα αδέρφια μου φωνάζουν».

«Πρέπει να τελειώνει αυτή η υπόθεση. Δεν πάει άλλο, γίναμε βούκινο στη γειτονιά».

Αυτό το «τρενάρισμα» στην επισήμοποίηση των σχέσεων είχε ως αποτέλεσμα, δεσμοί και κυρίως αρραβώνες να «διαιώνίζονται» μέχρι την «αποκατάσταση» της αδελφής.

Όταν όμως η «πίεση» από την πλευρά της νέας γίνονταν ασφυκτική, ο νέος για να εκτονώσει την κατάσταση αποφάσιζε να εφαρμόσει τη μέθοδο «στρίβειν δια του αρραβώνος» εφ' όσον φυσικά ήθελε να «τρενάρει» α-

κόμη περισσότερο την υπόθεση ή και να «χαλάσει» τη σχέση.

Ο Έλληνας ανέκαθεν είχε ευαισθησία υπερβολική και παράλογη πολλές φορές σε θέματα τιμής και φιλότιμου. Γι' αυτό και δεν ανέχονταν καταστάσεις όπως διάλυση αρραβώνας έκθεση κόρης και αδελφής. Φράσεις όπως «εξέθεσες την αδελφή μου, γι' αυτό θα την αποκαταστήσεις» ή «για μια τιμή ζούμε και μια αξιοπρέπεια» ή ακόμη «μου έθιξες το φιλότιμο» ήταν κάποτε συνηθισμένες.

Κάπως έτσι, είχαν τα πράγματα τότε που τα κορίτσια είχαν προτεραιότητα στο ζήτημα του γάμου. Η παρέκκλιση από τον «κανόνα» αυτό ήταν σπάνια, κυρίως γιατί οι γονείς και οι παππούδες μας ήταν προσηλωμένοι στο άτυπο αυτό κοινωνικό έθιμο.

Σήμερα, όποιος νομίζει πως ήρθε η ώρα του να παντρευτεί, προχωρεί ασχέτως αν υπάρχουν «ανύπαντρες» αδελφές στην οικογένεια. Όμως, δεν είναι λίγες και οι φορές που οι γονείς το μαθαίνουν τελευταίοι ή τουλάχιστον με καθυστέρηση, ενώ κάποτε ήταν βασικοί πρωταγωνιστές.

Η καντάδα

Μερικές δεκαετίες πριν, ο ερωτευμένος νέος, εκτός από την προσωπική εξομολόγηση και το «ραβασάκι» που έστελνε στην καλή του, συνήθως με φίλη της ή άλλο έμπιστο πρόσωπο, μπορούσε να εκδηλώσει και να εκφράσει τον έρωτα και το ντέρτι του με μία καντάδα. Αν ο ίδιος ή κάποιος φίλος «έπαιζαν» κιθάρα το πιο κατάλληλο μουσικό όργανο για μία τέτοια υπόθεση και συνέβαινε να διαθέτουν και μία υποφερτή φωνή, στήνονταν κάτω από το μπαλκόνι ή το παράθυρο της νέας και άρχιζαν το ρομαντικό και ερωτικό τραγούδι.

Όταν ο κανταδόρος ήταν πρόσωπο επιθυμητό και αρεστό όλοι απολάμβαναν την καντάδα. Όταν συνέβαινε το αντίθετο, οι οικείοι της νέας δεν δίσταζαν να του «ρίξουν» ακόμη και μια στάμνα ή ένα κανάτι με νερό. Κάτι παρόμοιο συνέβαινε και όταν η ώρα ήταν «περασμένη» και οι κανταδόροι ανησυχούσαν τους γείτονες. Πολλές φορές για μια καντάδα «επιστρατεύονταν» και «επαγγελματίες» κανταδόροι που αναβάθμιζαν και την ποιότητα της καντάδας.

Η καντάδα και οι κανταδόροι κάποια εποχή ήταν πολύ του συρμού. Ήταν βασικό στοιχείο και χαρακτηριστικό της ρομαντικής εποχής, όταν «σέρναν τα σκυλιά με τα λουκάνικα». Με τις πρώτες «πενιές» της κιθάρας άρχιζαν και τα σκιρτήματα στις καρδιές των κοριτσιών, ενώ οι γρίλιες από τα παντζούρια άρχιζαν δειλά – δειλά να ανοίγουν. «Για μια κιθα-

ρίτσα ξενυχτάνε τα κορίτσια, για να ακούσουν της αγάπης τη φωνή».

Κάθε Σάββατο

Τα σπίτια που διέθεταν μπάνιο και θερμοσίφωνα, που συνήθως λειτουργούσε με ξύλα, δεν ήταν πολλά. Γι' αυτό και τα χαμάμ –δημόσια λουτρά– γνώριζαν τότε μεγάλη άνθηση.

Για τα περισσότερα σπιτικά, η ατομική καθαριότητα, ήταν μια σωστή «επιχείρηση» και φυσικά μια ταλαιπωρία. Οι οικοκυρές ζέσταιναν νερό σε κουβάδες και γχιούμια και μέσα στη μπασίνα –λεκάνη από το ιταλικό, bacino– τα μέλη της οικογένειας με τη σειρά τους «έκαναν» το μπάνιο τους. Το μεγάλο «ζόρι» το τραβούσε η οικοκυρά που δεν πρόφτανε να ζεσταίνει νερό και με τον «μαστραπά» να ρίχνει στον λουόμενο. Όλη η υπόθεση τελείωνε με το «ξέβγαλμα». Και μόνον να σκεφθεί κάποιος την κοπιαστική εκείνη διαδικασία σήμερα, τον καταλαμβάνει... δέος. Όπως, είναι φυσικό μια τέτοια διαδικασία δεν θα μπορούσε να γίνεται κάθε ημέρα. Η πιο κατάλληλη ημέρα για μπάνιο καθαριότητας ήταν το Σάββατο, αργά το βράδυ, μετά τη δουλειά.

Η αγορά την εποχή εκείνη «έκλεινε» Σάββατο βράδυ. Μετά ψώνια, σπίτι, μπάνιο. Ο κόσμος τότε «έβγαινε» την Κυριακή.

Μια χαρακτηριστική στιχομυθία «περί μπάνιου» λειο πολλά:

- «Γιώργο, τι λες; Πάμε σινεμά το Σάββατο;»
- «Όχι, δεν μπορώ γιατί θα κάνω μπάνιο».

Το πρόγραμμα για την προσωπική καθαριότητα, άλλαζε όταν επρόκειτο κάποιος να «πάει» στο γιατρό για εξέταση. Οι γυναίκες είχαν ένα πρόσθετο λόγο, όταν «πήγαιναν» στο γυναικολόγο.

Για την ιστορία, η «θρυλική» μπασίνα ήταν μια στρογγυλή ή μακρόστενη μεταλλική μπανιέρα.

Ευεργετική επίδραση στην υγεία

Η ήρεμη, χωρίς ιδιαίτερο άγχος ζωή, είχε ευεργετική επίδραση στην υγεία των ανθρώπων της εποχής. Τα γεύματά τους ήταν τακτικά. Οι ασθένειες του «πολιτισμού» –υπέρταση, χοληστερίνη, ζάχαρο, έλκος, νευρωση, καρδιοπάθειες και άλλες– ήταν σπάνιες. Μάλιστα, στη Κατοχή το λιτό και λιγοστό φαγητό, κατ' εξοχήν υγιεινό –όσπρια, χόρτα, λαχανίδα, μπομπότα, σταφίδες, ελιές, λάδι, χαρούπια, θρεψίνη και άλλα– ελάχιστα προδιέθεταν τον άνθρωπο σε αρρώστιες. Ήταν μια «υποχρεωτική» υγιεινή διατροφή.

Τα παχύσαρκα και υπέρβαρα άτομα ήταν σπάνιο φαινόμενο. Ο άνθρωπος περπατούσε περισσότερο γιατί τα επιβατικά αυτοκίνητα ήταν προνόμιο των ολίγων, τα δε μέσα μεταφοράς, δεν κάλυπταν ικανοποιητικά, τους τότε συνοικισμούς. Ήταν πολύ φυσικό τότε να έρθει κάποιος στο κέντρο της πόλεως από την Τούμπα ή την Καλαμαριά, με τα πόδια. Εξάλλου, πολύ λίγες οικοδομές, οι χαρακτηριζόμενες πολυώροφες, διέθεταν ανελκυστήρα. Το ανεβοκατέβασμα με τα πόδια ήταν μόνιμη κατάσταση και καθημερινή άσκηση. Πολλά ήταν αυτά που συνηγορούσαν για μια υγιεινή ζωή.

Έξοδος - Αποδράσεις

Η Κυριακή ήταν παλιότερα, η ημέρα για «έξοδο» αλλά και αποδράσεις. Όλες οι άλλες ημέρες ήταν γεμάτες υποχρεώσεις και δραστηριότητες, κυρίως επαγγελματικές. Ήταν στην κυριολεξία, η Κυριακή αργία. Αργότερα όταν οι συνθήκες άλλαξαν, το Σάββατο έγινε η πιο κατάλληλη ημέρα για να καταλήξει στην εποχή μας στο περίφημο week-end.

Με τον όρο «έξοδος» εννοούμε να βγει ο κόσμος, να ψυχαγωγηθεί, να γλεντήσει, να διασκεδάσει. Οι άνθρωποι τότε χαίρονταν την «έξοδό» τους, σαν κάτι εξαιρετικό, κάτι έξω από την καθημερινότητα. «Έξοδος» κατά κάποιο τρόπο, θα μπορούσε ακόμη να θεωρηθεί και η πρεμιέρα των νέων ταινιών του κινηματογράφου. Μετά την προβολή, πολλές συντρο-

Μια σπάνια αεροφωτογραφία της Πλατείας Αριστοτέλους με τους πέντε θερινούς κινηματογράφους τριγύρω. Το ελληνικό «Μπρόντγουεη».

Η αποβάθρα - σκάλα στο Λευκό Πύργο. Πολλοί έμαθαν κολύμπι στο σημείο αυτό όπως και πολλοί «έβγαζαν» τα φημισμένα μύδια της Θεσσαλονίκης.

φιές πήγαιναν για μακαρονάδα ή κάτι άλλο.

Σήμερα η έννοια «έξοδος» είναι ξεπερασμένη για πολλούς, ίσως τους περισσότερους μια και κάθε ημέρα πραγματοποιούνται ένα σωρό επαγγελματικές εκδηλώσεις – σεμινάρια, γεύματα, δεξιώσεις και λοιπά. Δεν έχει πια νόημα. Η «έξοδος» ενδεχομένως να ισχύει ακόμη για τους ανθρώπους του μόχθου, τους μεροκαματιάρηδες, που περιμένουν το Σάββατο ή την Κυριακή για να «βγάλουν» την οικογένειά τους για ένα κρασί, για φαγητό, για ένα γλυκό.

Οι «αποδράσεις» τότε γίνονταν συνήθως στην ευρύτερη περιοχή της

Τα «θρυλικά» μάρμαρα στο Διοικητήριο όπου γαλουχήθηκαν γενιές Θεσσαλονικέων. Προσφιλής τόπος συνάντησης και παιχνιδιού των Διοικητηριωτών.

Θεσσαλονίκης, ήταν «κοντινές» γιατί οι «μακρινές» απαιτούσαν και μέσα μεταφοράς που ήταν περιορισμένα.

Ο πιο δημοφιλής τόπος για απόδραση ήταν ο Κέδρινος Λόφος, αλλιώς Χίλια Δένδρα – Σείχ Σου, κυρίως γιατί ήταν προσιτός. Με την πρώτη ευκαιρία, ο Κέδρινος Λόφος «γέμιζε» περιπατητές και εκδρομείς. Οι «κουρελούδες» πήγαιναν σύννεφο, όπως και τα ντολμαδάκια, οι ελιές, οι ντομάτες και τα αυγά, για κολατσιό. Από κοντά και τα τηγανιτά κεφτεδάκια με την πίτα, παλιές ελληνικές λιχουδιές.

Για κοντινές αποδράσεις προσφέρονταν ακόμη οι Χορτατζήδες και η Δόξα, εκεί όπου σήμερα η Πανεπιστημιούπολη και το Καυτανζόγλειο Στάδιο. Από τη μεριά της θάλασσας η Αρετσού, η Ν. Κρήνη, το Καραμπουρνάκι και λίγο πιο μακριά η Φλορίδα και το Τζόκευ Κλάμπ – Κλούμπ το έλεγαν τότε. Το αγρόκτημα του Πανεπιστημίου, γνωστό ως Γεωργική Σχολή, συγκέντρωνε, την προτίμηση πολλών Θεσσαλονικέων για ημερήσια εκδρομή.

Η τουριστική ακτή – Περαιά, Ν. Επιβάτες, Αγ. Τριάδα, φημιζονταν για τη λαχταριστή αμμουδιά και τη γαλάζια θάλασσα. Εκεί, τους λάτρεις της θάλασσας, μετέφεραν τα «θρυλικά» βαποράκια. Προορισμός για αποδράσεις, ήταν και η Ν. Μηχανιώνα, από τα πιο σημαντικά αλιευτικά

Τα «θρυλικά» βαποράκια δεμένα στην παραλία.

Μια ατμομηχανή. Πόστα λεγόταν ο συρμός.

κέντρα της Βορ. Ελλάδος. Μάλιστα, ο εορτασμός της εκκλησίας της Παναγίας της Ευαγγελίστριας, εννέα ημέρες μετά το Δεκαπενταύγουστο συγκέντρωνε χιλιάδες πιστούς. Όπως συμβαίνει και σήμερα. Όσο για τη Χαλκιδική, τότε φάνταζε περισσότερο σαν περιοχή για εξερεύνηση.

Φυσικά προϊόντα

Χωρίς αμφιβολία ο Έλληνας κατανάλωνε τότε πιο φυσικά προϊόντα, αγροτικά και οπωροκηπευτικά, μια και ήταν απαλλαγμένα από λιπάσματα, φυτοφάρμακα, ζιζανιοκτόνα και τα συναφή. Εξάλλου, η φύση και το περιβάλλον ήταν απαλλαγμένα από μόλυνση και ρύπανση. Το ίδιο ίσχυε και για τα ζωικά προϊόντα – γαλακτοκομικά, κρέας, πουλερικά, αυγά. Τα περισσότερα ζώα, οικόσιτα και μη, ήταν «ελευθέρως βοσκής». Έτρωγαν «χορταράκι του Θεού», σανό, καλαμπόκι, βρώμη και άλλες φυσικές τροφές.

Σήμερα με τη βοήθεια και συνδρομή της επιστήμης και της τεχνολογίας μία ατελείωτη σειρά προϊόντων προσφέρεται στον καταναλωτή. Τα περισσότερα προϊόντα έχουν τυποποιηθεί. Όμως υπάρχουν πάντοτε οι «νοσταλγοί» που τα προϊόντα του τότε «δεν τα αλλάζουν με τίποτα».

«Πίστωσης εις ουδέναν»

Στο παντοπωλείο, το μανάβικο και το γαλατάδικο της γειτονιάς, οι πελάτες ψώνιζαν και «επί πιστώσει». Ο μαγαζάτορας «έγραφε» την οφειλή, την προκαταβολή και το υπόλοιπο του λογαριασμού, στο «θρυλικό» τεφτέρι ή δεφτέρι. Η «εντολή» των πελατών «γράφτα» έπαιρνε και έδινε.

Βλέπετε ο βερεσές είναι πολύ παλιά υπόθεση.

Ορισμένοι μαγαζάτορες που δεν «δέχονταν» τον βερεσέ, είχαν αναρτημένες τις περίφημες ταμπελίτσες «πίστωσης εις ουδένα» ή «μόνον τοις μετρητοίς». Όμως, ακόμη και εκείνοι «έβαζαν νερό στο κρασί τους» και χρησιμοποιούσαν το τεφτέρι, όταν το απαιτούσε η περίπτωση.

Το μετρικό σύστημα

Διαφορετικό ήταν και το μετρικό σύστημα λίγα χρόνια πριν. Μονάδα βάρους ήταν η οκά που ισοδυναμούσε με 1.280 γραμμάρια. Η οκά είχε τετρακόσια δράμια. «Τα έχει τετρακόσια» δηλαδή είναι μυαλωμένος έλεγε μία πολύ συνηθισμένη ρήση.

Μονάδα βάρους ήταν και το καντάρι, άλλως στατήρας, που χρησιμοποιούνταν κυρίως για το ζύγισμα αγροτικών προϊόντων. Ισοδυναμούσε με 44 οκάδες.

Μονάδα μέτρησης κυρίως για τα υφάσματα ήταν ο πήχυς ή η πήχη. Τόσοι πήχεις για φόρεμα, τόσοι για ταγιέρ και τα σχετικά. Τον πήχυ που ήταν ίσος με 0,64 εκατοστά του μέτρου, τον χρησιμοποιούσαν στα εμπορικά καταστήματα που πουλούσαν γυναικεία υφάσματα.

Μονάδα μέτρησης ήταν και η αγγλική γιάρδα, που ισοδυναμούσε με 0,91 εκατοστά περίπου του μέτρου. Με τη γιάρδα μετρούσαν τα ανδρικά υφάσματα.

Χαρακτηριστικές συνήθειες

Λίγα χρόνια πριν ο Έλληνας είχε διαφορετικές συνήθειες που διαμόρφωναν οι συνθήκες ζωής της εποχής. Κοντά σ' αυτές υπήρχαν και κάποιες άλλες μικροσυνήθειες θα τις λέγαμε που επέβαλαν καταστάσεις όπως η οικονομία, οι συνθήκες εργασίας, η κοινωνική ζωή. Ας μνημονεύσουμε ορισμένες χαρακτηριστικές.

Οι λίρες

Μπορεί το εθνικό νόμισμα να ήταν η δραχμή, όμως οι μεγάλες, οι σημαντικές συναλλαγές, όπως ότι είχε σχέση με ακίνητο, αγορά ή πώληση, γίνονταν σε λίρες. Ακόμη και η προίκα δίνονταν σε λίρες. Τον πρώτο λόγο στις συναλλαγές είχαν οι λίρες Αγγλίας. Εδουάρδος, Βικτώρια, Γεώργιος, Ελισάβετ. Σε δεύτερη μοίρα ήταν οι γαλλικές –τα ναπολεόνια και τα κοκοράκια– και οι τούρκικες – ρεσάτ.

Ιδιαίτερα επιφυλακτικοί ήταν οι συναλλασσόμενοι όταν επρόκειτο για

λίρες Ιταλίας, γιατί δεν ήταν αμιγώς χρυσές, είχαν και άλλες προσμείξεις. Γι' αυτό τις έλεγαν και «πλαστικές». Το εθνικό νόμισμά μας ήταν ανέκαθεν προβληματικό. Οι υποτιμήσεις του ήταν συνεχείς. Αργότερα επικράτησε ο όρος διολίσθηση. Υπήρχε μία σαφής έλλειψη εμπιστοσύνης και άλλοτε μία απαξίωση σ' αυτό.

Ο λόγος αυτός υποχρέωνε τις οικογένειες να διατηρούν ένα «κομπόδεμα» σε λίρες. Για σιγουριά και εξασφάλιση οι παλιότεροι αποταμίευαν σε λίρες. Πολλές φορές τις αγόραζαν μία μία. Είναι αλήθεια πως στις δύσκολες ώρες, που κάποτε ήταν ατελείωτες, οι λίρες έσωσαν καταστάσεις.

Λίρες μπορούσε κάποιος να αγοράσει ελεύθερα. Μάλιστα, παλιά εκεί στην αρχή της οδού Ερμού στη Θεσσαλονίκη και στο τρίγωνο των οδών Καθολικών Βηλαρά, Συγγρού, οπου λειτουργούσε το «χρηματιστήριο» εκτός από τα χρηματιστηριακά γραφεία και τους επίσημους χρηματιστές πολλοί διακινούσαν λίρες στο δρόμο, παίζοντάς τες, χαρακτηριστικά στα χέρια τους, για να προσελκύσουν τους υποψήφιους αποταμιευτές – αγοραστές. Κοντά στα άλλα, η υπόθεση είχε και μια γραφικότητα.

Το ντεμί ένδυμα

Μια ενδυματολογική πραγματικότητα ήταν κάποτε και το «ντεμί σεζόν» κοστούμι και γενικά το ντύσιμο. Ήταν αυτό που φοριόταν την άνοιξη και το φθινόπωρο, το δε ύφασμα ήταν κατάλληλο για τις εποχές αυτές. Είναι αλήθεια πως οι εποχές του χρόνου, ήταν τότε διακριτές – χειμώνας, άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο. Όπως ακριβώς είναι το καλεντάρι. Την κατάσταση μπερδευαν κάπως ορισμένες λαϊκές ρήσεις με την αντιφατική σημασία τους. «Από Αύγουστο χειμώνας και από Μάρτη καλοκαίρι» – «Μάρτης γδάρτης και παλουκοκάφτης».

Το «γύρισμα» του σακακιού

Πολλές φορές που η οικονομική κατάσταση κάποιου δεν ήταν και τόσο ανθηρή ώστε να του επιτρέπει να αγοράζει συχνά κοστούμια ή σακάκια κατέφευγε στο «γύρισμα» του σακακιού, δηλαδή το μέσα έξω, όταν η καλή πλευρά είχε φθαρεί. Τότε, το σακάκι γίνονταν καινούργιο με ορισμένες διαφορές. Το τσεπάκι για παράδειγμα που προορίζεται για το μαντίλι –συνηθίζονταν πολύ– και η μπουτονιέρα για το λουλούδι ως δια μαγείας, βρίσκονταν στη δεξιά πλευρά. Λεπτομέρεια θα μου πείτε, όμως κοστούμι κάποτε έραβε κάποιος κάθε «τόσα χρόνια». Συνήθως για να μην φαίνονται άσχημα, τα καταργούσαν και τα δύο ράβοντάς τα.

Το ακόνισμα του ξυραφιού

Κάποτε όταν η κόψη του ξυραφιού, δεν «ξύριζε», ικανοποιητικά, συνηθίζονταν το ακόνισμα του στο ... ποτήρι, γεγονός που βελτίωνε την «απόδοσή» του. Αυτό φυσικά γίνονταν για λόγους οικονομίας.

Το «καλάθι»

Τα περισσότερα σπίτια την εποχή εκείνη δεν διέθεταν ανελκυστήρα. Συνήθως ήταν διώροφα και τριώροφα. Οι οικοκυρές για να αποφεύγουν το συχνό ανεβοκατέβασμα με τα σκαλοπάτια, επινόησαν την παρακάτω λύση. Από το μπαλκόνι ή το παράθυρο «κατέβαζαν» με σχοινί ένα καλάθι όπου οι μαγαζάτορες έβαζαν μέσα τα ψώνια και εκείνες, το τραβούσαν επάνω. Ήταν κάτι που εξυπηρετούσε και τους δεύτερους. Με τον ίδιο τρόπο ανέβαζαν και την εφημερίδα από το γειτονικό περίπτερο. Είναι ευνόητο ότι η παραγγελία δίνονταν από το μπαλκόνι, με την ανάλογη εκφώνηση.

Η «σιέστα»

Ο μεσημεριανός ύπνος, γνωστός διεθνώς και ως «σιέστα» ήταν κάτι «εκ των ων ουκ άνευ». Τον τηρούσαν όλοι, μικροί και μεγάλοι. Σ' αυτόν αποδίδεται «εν πολλοίς» και η αντοχή του Έλληνα στο ξενύχτι αλλά και η σχετική συνήθεια. Η σιέστα τηρείται και σήμερα όμως όχι με την ίδια συνέπεια, κυρίως γιατί οι συνθήκες της ζωής έχουν αλλάξει δραματικά. Τότε ήταν μια καθημερινή συνήθεια. Ο θεσμός της «σιέστα» κατοχυρώνεται και από τις διατάξεις «περί μεσημεριανής κοινής ησυχίας».

Ο «μάρτης»

Το φόρεμα του «μάρτη», στο χέρι – δίχρωμη κλωστή – άσπρη, κόκκινη – συνηθίζονταν πολύ. Γίνονταν την 1^η Μαρτίου και είχε την έννοια να «διώχνει το μαύρισμα από τον ήλιο». Λαϊκές δοξασίες, που έγιναν συνήθειες.

Οι δρίμες

Σύμφωνα με λαϊκές προλήψεις κατά τις πρώτες έξι ημέρες του Αυγούστου, η επίδραση του νερού στον άνθρωπο είναι ολέθρια. Πιο συγκεκριμένα, αν κάποιος κολυμπήσει αυτές τις ημέρες, «βγάζει» μαύρες σκιές στο σώμα του. Για να μη συμβεί αυτό θα πρέπει πριν να «μπει» στη θάλασσα να ρίξει μέσα ένα μεταλλικό αντικείμενο π.χ. ένα νόμισμα, ένα καρφί και λοιπά. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που τηρούσαν αυτή την διαδικασία. Πιθανόν να την τηρούν και σήμερα.

Τα παλαμάκια

Λίγο παλιότερα, πιο συχνά καλούσε ο πελάτης τον σερβιτόρο χτυπώντας «παλαμάκια» παρά φωνάζοντας «γκαρσόν». Ακόμη συνηθίζονταν και το «χτύπημα» το πιάτου με το πηρούνι. Γι' αυτό άλλωστε και ο σερβιτόρος εκτός από το «αμέσως» και το «έφτασε» ανταποκρίνονταν και με τη λέξη «χτύπος». Σήμερα, αυτοί οι μέθοδοι είναι τουλάχιστον χυδαίοι και αγενείς.

Η βέρα και το ρολόι

Δεν ξέρω πόσο συχνά στην εποχή μας χρησιμοποιούνται η βέρα και το ρολόι, του χεριού βέβαια, ως μέθοδοι για υπενθύμιση. Κάποτε ήταν πολύ του συρμού.

«Θα βάλω τη βέρα ανάποδα», δηλαδή στο άλλο χέρι, όπως και το ρολόι, «για να μην ξεχάσω αυτό που μου ζήτησες». Ήταν μία μικροσυνήθεια με συχνή πρακτική εφαρμογή.

Ασπρόμαυρα, άσπρα – καφέ παπούτσια

Κάποτε ένα κομψό καλοκαιρινό ντύσιμο, περιελάμβανε και ασπρόμαυρα παπούτσια, όπως επίσης και καφέ – άσπρα. Το δίχρωμο καλοκαιρινό «σκαρπίνι» που ήταν πολύ στη μόδα, έχει παντελώς εξαφανιστεί από την «πιάτσα». Άλλοι καιροί, άλλα γούστα.

Η βόλτα

Παλιότερα ο περίπατος, πιο απλά βόλτα, ήταν μια καθιερωμένη κοινωνική δραστηριότητα. Είναι βέβαιο πως η συνήθεια αυτή είχε μεγαλύτερη εφαρμογή στις μικρές κοινωνίες όπως μικρές πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά. Όμως και η Θεσσαλονίκη, παρά τον πληθυσμό της, ήταν μια «μικρή κοινωνία» με αποτέλεσμα η βόλτα να είναι μέσα στις ουσιαστικές λειτουργίες της.

Τρεις ήταν οι βασικοί άξονες όπου οι Θεσσαλονικείς παλιά επιδίδονταν στην βόλτα. Κατ' αρχήν η οδός Τσιμισκή, παραδοσιακός δρόμος, βόλτα για τους χειμωνιάτικους μήνες, η Πλατεία Αριστοτέλους, παράδεισος κυρίως για τους μικρούς και η παραλία –Λεωφ. Νίκης– για την άνοιξη και το καλοκαίρι. Να σημειώσουμε πως τότε δεν είχε ακόμη διαμορφωθεί η νέα παραλία.

Στην βόλτα σε «έβλεπαν και έβλεπες», σε χαιρετούσαν και χαιρετούσες, φλέρταρες και σε φλέρταραν. Αυτό ήταν περίπου το πλαίσιο. Συγχρόνως, η βόλτα ήταν και μία υγιεινή άσκηση. Και ο πασατέμπος πήγαι-

Το σκοπευτήριο-σφαιριστήριο στη Λεωφόρο Νίκης.

Μια εικόνα από τα παλιά. Ψαράδες στην παραλία.

Το ιστορικό ξενοδοχείο «Μεντιτεράνεα».

νε σύννεφο. Όσο περίεργο κι αν φαίνεται η βόλτα είχε ώρα έναρξης όπως και ώρα λήξης.

Τα πιο συνηθισμένα απογευματινά και βραδινά για βόλτα, ήταν εκείνα που τα καταστήματα, η αγορά, ήταν κλειστά. Πάντως από κάποια ώρα και μετά οι δρόμοι άδειαζαν ως δια μαγείας και οι περιπατητές αλλιώς «βολταίροι», εξαφανίζονταν.

Η βόλτα ήταν μία λεπτομέρεια που ομόρφηνε κάποια εποχή τη ζωή και έδινε διέξοδο στον άνθρωπο σε κάποιες στιγμές σχόλης. Η βόλτα με εκείνο το «μαζικό και μεθοδικό χαρακτήρα» δεν νομίζω πως συνηθίζεται σήμερα.

Το μανσόν

Ένα εξάρτημα στη γυναικεία αμφίεση της παλιάς εποχής ήταν και το manchon. Ήταν από γούνα σε σχήμα κυλίνδρου και μέσα εκεί οι κυρίες έβαζαν και τα δύο χέρια για να προστατευτούν από το κρύο. Στη χρήση του ήταν κάτι σαν τα γάντια. Ήταν κομψό, εντυπωσιακό χνουδωτό και αφράτο.

Το γιάντες

Ήταν ένα είδος στοιχήματος μνήμης, που άρχιζε με το σπάσιμο κοκκάλου της κότας σε σχήμα γάμα, που επικράτησε να λέγεται γιάντες. Το στοιχίμα άρχιζε και με τον διαχωρισμό των δύο μικρών δακτύλων του χεριού των «αντιπάλων» που εμπλέκονταν για την περίπτωση. Το «έπαθλο» ήταν ζήτημα συμφωνίας μεταξύ των δύο «αντιπάλων».